

Sankt Nicolai kyrka - takomläggning

Antikvarisk rapport

Sturestaden 3:5
Arboga landsförsamling
Västmanland

Boel Melin

Sankt Nicolai kyrka

-takomläggning

Antikvarisk rapport

Sturestaden 3:5
Arboga landsförsamling
Västmanland

Boel Melin

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2010

Omslagsfoto: Nicolaikyrkan i Arboga efter avslutat arbete. Foto: Boel Melin.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-7453-027-8

Tryck: Just Nu, Västerås 2010.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Byggnadshistorik och byggnadsbeskrivning med relevans för ärendet.....	6
Genomförande	8
Långhus/kor	8
Torn	10
Avvattning.....	10
Puts- och murarbeten.....	11
Målningsarbeten/Övrigt	12
Antikvariska ställningstaganden och avvikande från arbetshandlingar	13
Referenser.....	14
Kart- och arkivmaterial	14
Otryckta källor.....	14
Litteratur.....	14
Tekniska och administrativa uppgifter	14

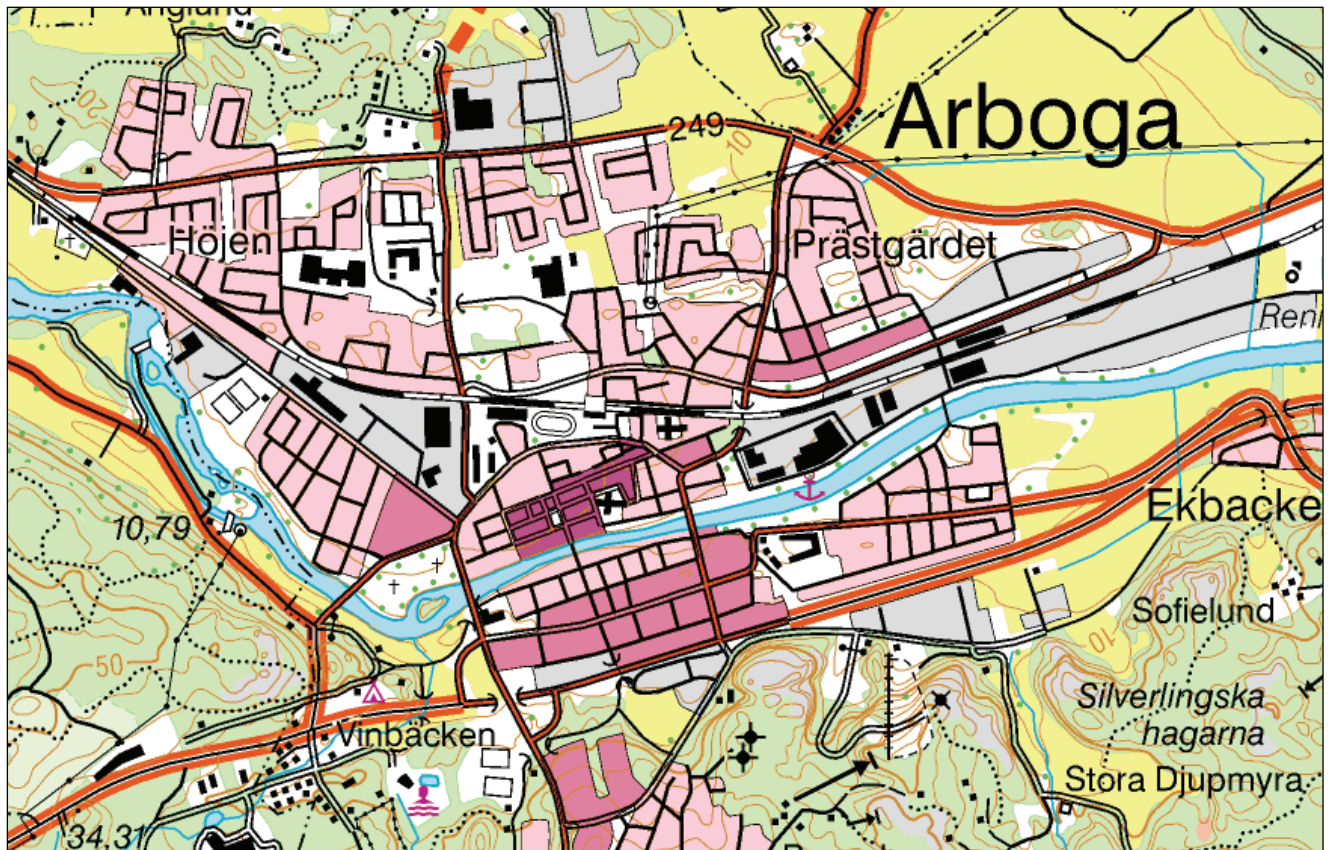

Bild 1. Kyrkans läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:25 000.

Sammanfattning

Under år 2009 har takomläggning utförts på Sankt Nicolai kyrkas långhus och torn.

Arbetena har inneburit fullständigt utbyte av kopparplåtstäckningen på långhustak och torn. Underbrädningen på långhustaket har till viss del ersatts av nytillverkad brädning som spikats på befintliga takstolar. På kyrkvinden förekom rötskadade takstolar som åtgärdades. Snickerier i angränsade delar målningsbehandlades. Åskledarlinorna justerades och en uppmätning av åskskyddssystemet genomfördes. Målningsarbeten utfördes på ljudluckor, takfot och ankarjärn.

Inledning

Under år 2009 har omläggning av koppartak och kopparplåtsbeklädning samt restaurering av takkonstruktion och takstolar utförts. Tillstånd gavs av Länsstyrelsen i Västmanlands län den 2009-05-07, dnr: 433-2083-09. Antikvarisk medverkan har skett genom Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen.

Byggnadshistorik och byggnadsbeskrivning med relevans för ärendet

Sankt Nicolai kyrka ligger i norra utkanten av Arboga gamla stadskärna. Kyrkan uppfördes troligen en kort tid före stadens grundande på 1200-talet. Under denna tid var kyrkan enskeppig med vapenhus i söder och med ett västtorn krönt med huv och smal spets.

I mitten av 1300-talet byggdes koret ut och det norra sidoskeppet tillkom. Under senare delen av 1400-talet utvidgades kyrkan med ytterligare ett sidoskepp i söder och sakristia i norr. Bygandet av det södra sidoskeppet medförde att vapenhuset till det yttre förenades med sidoskeppet. Tornet höjdes med blinderade tegelmurar under samma tillbyggnad.¹

På 1640-talet förlängdes södra sidoskeppet österut, för att inrymma ett nytt gravkor. 1649–50 förenades vapenhuset med resten av kyrkorummet sedan inre murar rivits. Västra gaveln som tidigare hade två ingångar ersattes av en enda större västportal med rundbågig flersprångig portal, samtidigt förstörades koret och fick sin polygonform. En hög spetsig tornspira restes under åren 1650–52² (se bild 2).

År 1750 orsakade en storm att tornspiran bröts av. Den reparerades men konstruktionen var svag och vid ytterligare en storm år 1889 störtade tornspiran ner i sin helhet, varpå ett lägre plättäckttälttak uppfördes över tornet. Även långhustakets nylagda plättak skadades vid samma storm. Långhusets taktäckning hade år 1887–88 bytts från spån till falsad järnplåt.³

År 1978 ersattes järnplåtstaket med kopparplåt på långhus och torntak.

Det är i huvudsak fortfarande en medeltida byggnad med ett treskeppigt långhus uppförd i natursten, ett västtorn i natursten och tegel samt ett tresidigt kor i öster. Långhusets sadeltak, tornets tälttak samt korutbyggnadens takfall är klätt med kopparplåt.

Fasadmurarna och strävpelarna består av natursten med brett utstrukna fogar i kalkputs, strävpelarna är täckta med dubbelfalsad kopparplåt. Vissa sammanhängande putspartier förekommer. Tornets övre del är tegelmurat med putsade blinderingar.

---

¹ Hammarskiöld 2006.

² Hammarskiöld 2006.

³ Hammarskiöld 2006.

Bild 2. Nicolai kyrkan år 1876. Kyrkan har på bilden fortfarande spåntäckt tak och den höga tornspetsen som uppfördes på 1650-talet. Tornspiran rasade vid en storm år 1889 och ersattes med dagens tälttak. Foto: VLM Arkiv.

Bild 3. Sankt Nicolai kyrka år 1906. Bilden visar takets järnplåtsbeklädning som tillkom 1887–88 samt tornets nya lägre tälttak. Foto: VLM Arkiv.

Genomförande

Den gamla kopparplåten på kyrkobyggnaden var från år 1978. Denna dubbelfalsade kopparplåt som ersatte en tidigare svartplåt och uppvisade omfattande skador på infästningar och takplåtar (utmattningssprickor), samt dåligt utförda falsningar.

Skadorna orsakade läckage i långhuset men inte i tornet där dock den tekniska skadebilden var densamma som på långhuset. En trolig orsak till skadorna är att underlaget har varit ojämnt samt att infästningarna var fasta, vilket innebar att skivtäckningen inte kunde röra sig vid temperaturförändringar. Beslut togs därför att inte försöka renovera skivtäckningen utan att byta ut taktäckningen i sin helhet, det vill säga på långhus, kor och torn.

Målsättningen har varit att den nya taktäckningen såväl avseende helheten som detaljer skall utföras på samma sätt som det gamla.

Långhus/kor

Arbetena påbörjades i juni 2009. Ny plåttäckning utfördes som en kopia av den gamla, dvs. en skivplåttäckning av dubbelfalsad kopparplåt med liten förskjutning (ca 50 mm).

Stora delar av takpanelen på skeppets östra del var utbytt under senare tid. Delar av denna takpanel behölls. På norra långhustaket utfördes riktning och utsalning av vissa takstolar eftersom de var ojämma i höjddled.

Takpanelen bestod *tidigare* av 1” ospontade bräder som i sin tur var täckt med boardskivor (ca 6 mm tjocka) som mellanskikt innan kopparplåten. Den nya underbrädningen utfördes av råhyvlat spontat virke (28 mm) och panelbräderna dubbelspikades i varje stöd. Ovanpå underbrädningen spikades underlagspapp (YAP 2200) fast med galvaniserad pappspik. Underlagspappen skarvklistrades över spikskallarna. All spikning som kunde komma i kontakt med koppertäckningen ströks med asfaltskitt för att undvika förekomsten av galvaniska element.

Taket på långhuset täcktes sedan med ny dubbelfalsad glödgad kopparplåt med måtten 610×1000 mm innan falsarna knäcktes upp. Falsarna tätades med falsolja. Infästningen av skivtäckningen skedde med s.k. glidklammer av rostfritt stål. Pilastrarnas plåttäckning ersattes av ny kopparplåt.

Befintlig taklucka på norra takfallet behölls. Takluckan på södra takfallet togs bort. Vindskivorna på långhusets sydvästra gavel byttes ut.

Skorstenen på långhustaket bevarades av antikvariska skäl. Däremot tätades den mot fåglar etc.

T.v. Bild 4. Gammal underbrädning togs delvis bort. Bilden visar ny underbrädning i nederkant samt de äldre boardskivorna som låg mellan underbrädning och plåt. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 5. Ny skintäckning av kopparplåt på långhusets norra takfall. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 6. Södra takfallet innan åtgärder, notera plåtlagningarna samt takluckan.

Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 7. Södra takfallet samt strävpelare efter åtgärder, notera den borttagna takluckan.

Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 8. Långhusets norra takfall innan utbyte av taktäckning. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 9. Långhusets norra takfall samt kor efter utbyte av taktäckning. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 10. Korparti med den tidigare kopparplåten från år 1978. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 11. Korparti efter utbyte av kopparplåt år 2009. Foto: Boel Melin.

Torn

Tornets befintliga takpanel behölls. En nedre panelbräda som var rötskadad byttes ut. I samband med detta rensades fågelbon och annat skräp bort. Den bevarade panelen förseddes med en 13 mm formplywood för att stabilisera takkonstruktionen. Samtliga takstolar samt en del takstolsben mot tornet behandlades med Boracol.

Taket på långhuset täcktes sedan med ny dubbelfalsad glödgad kopparplåt med måtten 610×1000 mm innan falsarna knäcktes upp. Falsarna tätades med falsolja. Infästningen av skivtäckningen skedde med s.k. glidklammer av rostfritt stål.

T.v. Bild 12. Tornet efter åtgärder. Bilden visar den nya kopparplåttäckningen på torntak och tornkors samt foglagningar och den färdigtjärade tornluckan/ljudluckan. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 13. Ny kopparplåttäckning på tornhuv, hängränorna återanvändes. Foto: Boel Melin.

Avvattning

Takavvattning sker via fotrännor till stuprör. På torntaket består avvattningen av hängrännor. Befintlig hängränna på tornet bevarades.

Gaveln på långhuset förseddes med nytillverkade hängrännor i kopparplåt.

Stommen till fotrännorna utfördes av hyvlat virke och skruvades fast i underlaget innan de täcktes med kopparplåt.

T.v. Bild 14. Äldre hängränna. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 15. Nyttillverkad hängränna. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 16. Hängränna på torntaket återanvändes. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 17. Hörn med sammanfalsade avvattningssystem på långhuset. Foto: Boel Melin.

Puts- och murarbeten

Anslutning av ståndskivor av kopparplåt mot tornfasad tätades med kalkbruk lika befintlig.

Nederkanterna av tornfasadernas tegelnischer och ljudluckor lagades med kalkbruk lika befintlig.

T.v. Bild 18. Plåtanslutning mot norra tornfasaden efter tätning med kalkbruk. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 19. Plåtanslutning mot östra tornfasaden efter tätning med kalkbruk. Foto: Boel Melin.

T.v. Bild 20. Skador på solbänk under ljudlucka. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 21. Slätputsad tegelnisch efter lagning med kalkbruk. Foto: Anna Gütblein.

Målningsarbeten/Övrigt

Samtliga trädetaljer som var svåråtkomliga från marken målningsbehandlade eller tjärströks. Tornets ankarslut grundades med Alcro komplett och målades i linoljefärg från Engwall & Claesson AB i svart kulör.

Nockräcke för säkerhetslina på långhustak, fönsterbågar på torn och västra långhusgaveln samt takfoten målades i linoljefärg från Engwall & Claesson AB i kulör S8505-Y20R.

Tornets ljudluckor tjärströks med Alcro - Äkta trätjära .

All takfotsventilation förseddes med insektsnät.

Isolering på långhusvind som skadats av fukt avlägsnades och ersattes av likvärdig.

T.v. Bild 22. Nymålat ankarslut. Foto: Boel Melin.

T.h. Bild 23. Nymålad fönsterbåge på västra långhusgaveln. Foto: Anna Gütblein.

T.v. Bild 24. Ljudlucka i trä innan tjärning. Foto: Anna Gütblein.

T.h. Bild 25. Ljudlucka efter tjärning. Foto: Boel Melin.

Antikvariska ställningstaganden och avvikande från arbetshandlingar

I arbetshandlingarna stod det att undertakets brädning var täckt med underlagspapp. Vid rivning av kopparplåten upptäcktes att bräderna istället täckts med boardskivor à 6 mm, vilka togs bort och ersattes med ny takpapp.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Gröna kartan.

VLM, Västmanlands läns museums arkiv.

Otryckta källor

Augustsson Lars-Åke. Bygg & Fastighetskonsult. 2009. *Utvändig renovering Kila kyrka*. Västerås.

Hammariskiöld, Rolf. 2006. *Kulturbistorisk karakteristik. Sankt Nicolai kyrka i Arboga*.

Litteratur

Ahlberg, Hakon. Björklund, Staffan. 2000. *Västmanlands kyrkor i ord och bild*. Borlänge.

Tekniska och administrativa uppgifter

Kulturmiljövård Mälardalen nr:	09053
Länsstyrelsen dnr:	433-2083-09
Fastighetsbeteckning:	Sturestaden 3:5
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Kommun:	Arboga
Socken:	Arboga landsförsamling
Beställare:	Arbogabygdens församling Per Lindahl, kyrkogårds- och fastighetschef.
Projektledare:	Lars-Åke Augustsson Bygg& fastighetskonsult
Entreprenör:	Aros Plåt & Vent AB Peab Bostad AB (träarbete) Entreprenadställen i Stockholm AB (ställning) Surahammars Elaffär AB (elarbeten)
Antikvarisk kontroll:	Kulturmiljövård i Mälardalen Boel Melin Stora gatan 41 72212 Västerås